

FÖRETAL

EN RAD SAMVERKANDE FAKTORER som Stockholmsutställningen 1930, framsynta arkitekter samt visionära stadsplanerare i Stockholms stad ledde till att de nya men också stränga idéer som föddes hos Le Corbusier, Mies van der Rohe och på Bauhausskolan vid 1900-talets början kom att få en mjukare och alldeles särpräglad tolkning i villastaden Södra Ängby i Bromma. Resultatet blev femhundra vita villor varsamt inpassade i ett mellansvenskt mosaiklandskap, vilket gör detta till Europas största modernistiska område med enfamiljhus från 30-talet.

Den nordiska modernismen, alltså det som vi här kallar funktionalism, är annorlunda än den modernism vi möter i länder som Tyskland, Frankrike och Nederländerna. Funkisen är mjukare, lekfullare och förhåller sig följsammare till landskapet. Naturen är ofta närvarande i svensk modernism, inte bara på det sätt som arkitekturen anpassar sig till terrängen utan också hur man möter landskapet från husens interiörer. Den många gånger hårda och industriella modernistiska arkitekturen blev i Sverige närmast organisk. Den programmatiska tendens som vi ser på kontinenten ersattes i Sverige av en lyhörd mänsklighet. På få platser är detta så tydligt som i Södra Ängby. Kontakten med naturen är här påtaglig med områdets många funkishus utplacerade på två tallbeströdda berg och med långa utsikter över Mälaren och dess sötvattenarkipelag. Det är ett område som talar med lågmäld stämma och som ger ett intryck av en stark enhetlighet. Södra Ängby blev 1987 klassat som ett riksintresse för kulturminnesvården.

Ambitionen med denna bok är att brett beskriva de samhällsströmningar, idéer och personer som bidragit till att bygga Södra Ängby. Målsättningen är att sprida kunskap om Södra Ängbys roll i den modernistiska arkitekturen men också att skapa en förståelse för hur områdets unika värden kan förvaltas för framtiden. I boken om Södra Ängby bidrar några av landets ledande arkitekturhistoriker och fotografer med att skildra olika fasetter av Södra Ängbys speciella karaktär. Boken om Södra Ängby och dess bakomliggande material förvaltas framöver av den ideella föreningen Modernistisk arkitektur och landskap, som bildats i samband med projektet.

REDAKTIONEN I AUGUSTI 2015

INNEHÅLL

Modernismen • **CLAES CALDENBY** **8**

Stadsplanerna • **PETER LUNDEVALL** **28**

Arkitekterna • **EVA RUDBERG** **42**

Trädgårdsstaden • **THORBJÖRN ANDERSSON** **73**

Villorna • **CECILIA BJÖRK & LAILA REPPEN** **92**

Riksintresset • **BRITT WISTH** **120**

Byggmästarna • **PAUL KÄLLENIUS & ANDERS LINDUNGER** **137**

Södra Ängbyborna • **SÖREN JOHANSSON** **148**

Interiörerna • **ANDERS LINDUNGER** **164**

MODERNISMEN

Av **Claes Caldenby**

Motstående sida: Villa Savoye utanför Paris uppförd 1930. Arkitekt Le Corbusier.

SÖDRA ÄNGBYS FUNKTIONALISM är en arkitektur som hör hemma i sin tid, 1930-talet. Naturvetenskap och teknik hade framgångsrikt fått industrialiseringen att lyfta i allt fler länder under andra halvan av 1800-talet. I Tyskland utvecklades den kemiska och elektriska industrin. I Sverige uppstod ett antal ”snilleindustrier” kring sekelskiftet till 1900-tal. Stoltheten över framstegen visste inga gränser. Beryktad är den amerikanske patentverkschefen som 1899 menade att alla uppfinningar redan var gjorda. Första världskriget kom som ett bakslag för framstegstanken. Världsutställningarnas fredliga kamp om nya marknader hade i stället blivit ett långdraget och meningslöst krig. Kriget väckte olika strömningar men för många ledde det bara till krav på en ännu starkare styrning mot vetenskap och teknik. Teknokratin som ideologi formulerades i USA i början av 1930-talet och präglade också Sovjetunionen under femårsplanerna. Den sociala ingenjörskonsten fick sina vältaliga företrädare, inte minst i socialdemokratins Sverige, där reformismen ställdes mot revolutionära strömningar. Efter börskraschen 1929 blev 1930-talet en kristid på många håll i världen. I Sverige kom socialdemokraterna till makten 1932 och mötte krisen med offentliga investeringar. Bostadsbristen skulle lösas och folkhemmet byggas. Arkitekter som tagit till sig de nya idéerna i tiden fick gehör i politiken. *Arkitektur och samhälle* hette typiskt nog en tidskrift som gavs ut från 1933.

Själva tanken att en arkitektur ska vara uttryck för sin tid låg i tiden, skulle man kunna säga. Denna idé kommer ur det sena 1800-talets samhälle i stark förändring och kan kallas historicism. 1800-talet sökte lagbundenheter, inte bara i naturen utan också i historien och i samhällets sätt att fungera. I Marx termer handlade det om att beskriva hur ekonomisk bas och kulturell överbyggnad hänger samman. De tidiga konsthistorikerna, i slutet av 1800-talet, förklarade hur stilskiften kunde kopplas till olika epoker i historien. Varje tid hade sitt uttryck i konsten och kulturen, menade de. Konsthistorikerna intresserade sig särskilt för den konst som var ”epokgörande”, alltså de nyskapande pionjärerna. Från att ha varit historieskrivning gjordes historicismen av det tidiga 1900-talets modernister alltmer till ett program. Den nya tiden, maskinåldern eller vad den nu kallades, skulle föda en ny människa och en ny konst och arkitektur. Och det var de unga som stod för det nya. Som ofta med sådana program fick teserna en polemisk tillspetsning och gjordes till en antagonistisk generationsfråga. ”Vi vill förstöra museerna och biblioteken” utropade den italienske futuristen Marinetti redan 1909. ”Den dekorativa formuppfattningen har i det längsta hindrat frigörelsen av en radikalt funktionell